

BİR İNŞA SÜRECİ OLARAK ÇİNGENELİK: KURAMSAL BİR ÇÖZÜMLEME ¹

Gypsiness as a Building Process: A Theoretical Analysis

Süleyman İLHAN²

Muhammet FIRAT³

ÖZET

Bu çalışma, Çingenelik'in inşasında ve kamusal alanda yeniden üretilmesinde etkili olan; stereotip, damgalama, önyargı, ötekileştirme, dışlama, Çingenelere dair mit, efsane ve söylence gibi faktörlere odaklanmaktadır. Çalışmada genel olarak Çingeneliğin inşasında etkili olan iki faktörler grubu ele alınmaktadır. İlkinde Çingeneliğin inşasında çeşitli dışla(n)ma pratikleri ve Çingeneleri dışlamaya zemin hazırlayan atasözleri, deyimler, edebi eserler ve medya, ikincisinde ise, mitler ve olumsuz söylenceler irdelenmektedir. Çingene-lik, genel olarak çeşitli dışla(n)ma pratikleri, mitler ve olumsuz söylenceler çerçevesinde inşa edilmektedir. Çingeneliğe dönük önyargıların Çingeneler tarafından içselleştirilmesiyle, Çingeneliğin inşasında ve yeniden üretilmesinde Çingenelerin de rolü vardır.

Anahtar Kelimeler: Çingene, Çingenelik, Mit, Damgalama, Dışla(n)ma, Ötekileştirme, Dezavantajlılık.

ABSTRACT

This study focuses on in the context of Gypsiness and in the reproduction of public space; stereotyping, stigmatization, prejudice, othering, exclusion, myths about gypsies, myths and myths. The study focuses on two groups of factors which are generally influential in the construction of the gypsy. In the first place there are proverbs, idioms, literary works and media, and myths and negative litanies that prepare various exclusion practices and Gypsies exclusive grounds in the construction of the Gypsy. Gypsiness is generally constructed within the framework of various exegesis practices, myths and negative myths. The Gypsies also play a role in the internalization of the prejudices towards the Gypsy by the Gypsies and in the reconstruction and reproduction of the Gypsy.

Key Words: Gypsy, Gypsiness, Myth, Stigmatization, Exclusion, Alienation, Disadvantage.

GİRİŞ

Çingenelerin, yaklaşık 1000 yıl önce Hindistan'dan üç ayrı koldan başka coğrafyalara yayıldıkları, üç ana dilsel gruptan oluştuğu (Dom-Lom-Rom) ve kültürlerini orijinal özellikleriyle büyük ölçüde korudukları genel kabul görmektedir. Kendi içlerinde büyük ölçüde homojen olan Çingenelerin, literatürdeki adlandırmaları çeşitlilik göstermektedir. Bu adlandırmalar, gerek Çingeneler gerekse Çingene olmayanlar tarafından geldikleri düşünülen yerler, yerleştikleri yerler, yaşam tarzları, kültürel özellikleri, meslekleri, dezavantajlılıkları, yabancılıkları gibi özelliklerine vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır. Ancak dünyanın her yerinde bu adların yüklü olduğu pejoratif (aşağılayıcı) anlamlar benzerdir.

Çingeneler; göçebelikleri, bohem yaşamları, farklı davranış biçimleri ve fiziksel özellikleri ile genelde "marjinal" olarak nitelendirilir. Bu bağlamda tarihleri, dilleri, dinleri, meslekleri, farklı yaşam tarzları ve fiziksel özelliklerinden dolayı Çingenelere, sürekli merak ve kuşkuyla bakılmıştır. Nitekim bir yandan renkli, büyüleyici ve çekici tarafları dile getirilirken, diğer yandan hor görülebilmekte, önyargılara maruz kalabilmekte ve hırsız, dilenci, uğursuz olarak etiketlenilebilmektedirler. Bu damgalamalar sonucunda Çingene imgesi olumsuz kurulmaktadır.

¹ Bu çalışmada "Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingeneler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)" başlıklı doktora tezinden kısmen yararlanılmıştır ve hiçbir yerde yayınlanmamıştır.

² Doç. Dr. Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ELAZIĞ silhan@firat.edu.tr

³ Arş. Gör. Dr. Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ELAZIĞ muhammetfirat@firat.edu.tr

Genelde "tehlikeliler", "riskli gruplar", "dışarıdakiler", "ıslah edilmeyen suçlular", gibi önyargılı sıfatlarla nitelendirilen Çingene/ler, tarihin hemen her döneminde geçtikleri ya da misafir oldukları ülkelerin halkları tarafından sürgünler, zorla yerleştirilmeler ve asimilasyonlar gibi birçok baskıya maruz kalmışlardır. Dahası merak ve kuşkuyla bakılan, haklarında ortaya atılan anlatılardan dolayı dünyanın her yerinde toplumsal bir sorun olarak görülen Çingenelerin yaşadıkları sosyal dışlanma, damgalama, sembolik şiddet, ötekileştirme, soyutlama, marjinalite ve onlara atfedilen basmakalıp imajlar vb. dezavantajlar Çingeneliğin algılanışını da inşa etmektedir. Çingeneliğin inşa sürecinde edindiği konum, Çingeneler ve Çingene olmayanlar arasındaki sosyal mesafeyi de belirlemektedir. Bu anlamda Çingenelik, Çingenelerin yaşadıkları toplum içerisinde sosyo-kültürel/ekonomik açılardan dezavantajlı konuma düşmelerinde önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle etimoloji, etnisite, göç ve dil gibi Çingene/leri tanımaya yönelik sosyo-kültürel ve tarihsel konular ele alınmaktadır. Çingeneleri sosyo-tarihsel açıdan ele almak "Çingenelik" olgusunun anlaşılmasında gerekli görülmektedir. Zira Çingeneliği anlamının önemli bir adımı onların tarihsel dışlanma pratiklerinde yatmaktadır. Bu makalede Çingeneliğin inşası iki faktörler grubu düzleminde işlenmektedir. Söz konusu faktörlerin grubunun ilkinde Çingenelere yönelik farklı dışlama pratiklerinin ortaya çıkardığı olumsuz Çingene imajıdır. İkincisinde ise haklarında ortaya atılan mitlerin ve efsanelerin Çingeneliğin algılanışına yaptığı olumsuz etkidir. Bu çerçevede Çingeneliğin inşasıyla yakından ilişkili yerel, ulusal ve evrensel dinamikler de ele alınmakta ve bu inşa sürecinde etkili olan faktörler tartışılmaktadır. Dolayısıyla Çingenelerin geçmişten günümüze yaşadıkları toplumsal dışlanma dinamiklerinden yola çıkarak, Çingeneliğin algılanışına ve inşasına neden olan stereotipleştirme, etnisite, yaşam tarzı, fiziksel görünüş, yabancılaşma, yabancılaşma, kirlilik ve "Gaco"ların⁴ ürettiği söylenceler gibi mekanizmalar bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

1.1. Sosyo-Kültürel ve Tarihsel Arka Plan

"Çingene" adı, başkaları tarafından bu topluluğa verilmiş birçok isimden biridir. Çingene kelimesi esasen ırksal bir anlamı çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda, The Oxford English Dictionary'de, gipsy, ya da gypsy (Çingene) İngiltere'ye ilk olarak 16.yüzyıl başlarında gelen, o dönemde Mısırlı oldukları düşünülen, Hint kökenli gezgin bir ırk üyesi olarak tanımlanmaktadır (Fraser, 2005: 11).

Batı ülkelerinde Rom, Gypsy, Zigeuner, Gitanos, Heiden, Cigani adıyla bilinen bu topluluk, geçtikleri her mekânda ve zamanda farklı adlandırmalar almıştır. Bu açıdan Çingene sözcüğünün nereden geldiğiyle ilgili birçok araştırma yapılmış ve konuyla ilgili farklı kaynaklarda değişik bilgiler verilmiştir. Sürekli göç etmeleri ve farklı kültürlerle karşılaşmaları onlara verilen isimlerin sayısını artırmıştır. Öte yandan dünyanın her yerinde Çingenelere verilen isimlerin, küçültücü, aşağılayıcı ve hor görücü özelliklere sahip pejoratif anlamlar taşıdığı görülür.

Kuzey Hindistan'dan göç ettikten sonra "Domlar" olarak bilinen Çingenelerin, göç ettikleri ülkelerin dillerinden etkilenmeleri nedeniyle Rom ve Lom adlarıyla da anılmaya başladıkları belirtilmektedir (Kenrick, 2006: 20). Böylece Çingeneler, Avrupa ve civarındaki "Rom", Ortadoğu ve civarında "Dom", Ermenistan civarında ise "Lom" olarak adlandırılmışlardır (Kyuchukov, 2007: 72). Bu anlamda Çingene, Asya içlerinden başlayarak, Kafkaslarda, Ortadoğu'da, Avrupa'da, Kuzey Afrika ve Amerika'da yaşayan topluluğun Türkiye'deki genel adıdır (Andrews, 1992: 194). Benzer biçimde ülkemizde de yaşadıkları bölgelere göre "Rom", "Lom" veya "Dom" olarak tanımlanmışlardır. Köken olarak Hint asıllı üç grup olan Çingenelerin bu farklılaşmalarında göçlerinin farklı zamanlarda gerçekleşmesi etkili olmuştur.

Çingenelerin anavatanı ve kökenlerine dair ileri sürülen görüşler çeşitlilik göstermektedir. Fraser'ın (2000, 12; 2005: 19-36) da belirttiği gibi, göçebe yaşamları, kökenlerine dair yeterli bilimsel kanıtların yokluğu ve kolektif bir tarih bilincinin olmayışı gibi birçok etken bu çeşitliliğin

⁴ Çingene dilinde Çingene olmayanlar.

nedenlerindedir. Ancak Hindistan kökenli olduklarına ilişkin görüş genel kabul görmektedir. Sınırlı sayıda da olsa, Avrupa kökenli ve değişik köklerden gelen gezginci Çingene grupları olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır. Yine de, dilsel kanıtlar, fiziksel antropoloji araştırmaları, kültürel özellikler ve genetik bilimi sonuçları, Çingenelerin Hindistan bağlantılı olduklarını çok daha kabul edilebilir kılmaktadır.

Çingeneler üzerine yapılan dil karşılaştırmaları, onların büyük ölçüde dillerinin Hintçe ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Hint dili ile Çingenelerin konuştukları dil arasındaki benzerliklerin keşfedilmesiyle,⁵ günümüzde büyük ölçüde kabul gören bu teze göre, Çingenelerin kökeni Hindistan'a dayanmaktadır (Clark, 2013: 1; Berger, 2000: 9; Asseo, 2007: 69).

Fraser (2005: 31), fiziksel antropoloji ve nüfus genetiğinin de desteğiyle Çingene dili ile onu ilk konuşanlar arasında Hint bağlantısı olduğunu saptamış ve bu savını ispatlamıştır. Fraser, Çingenelerin, kendi erkekleri ve ırkları için seçtiği ve Avrupa Romani'sinde Rom; Ermeni Romani'sinde "Lom"; Süryani ile İran Romani'sinde ise "Dom" şeklinde yaygın olarak kullanılan isimlerden ileri geldiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Hancock 19. yüzyılın sonunda dil üzerine yapılan araştırmalarla, Ortadoğu'da yaşayan ve Hintçe konuşan Dom ve Domari olarak adlandırılan bir nüfusun farkına varıldığını; Rom, Dom ve Lom gruplarının Çingene kabul edildiğini ve bu grupların Hint kökenli olduklarını ifade etmektedir (2002: 6). Dahası, çoğu köken bilimci de Avrupa ve Amerika Çingenelerinin Hindistan'daki Domlarla aynı kökenden geldiğini belirtmektedir (Beynon, 1936: 359).

Çingenelerin çeşitli nedenlerden dolayı yurtlarını küçük topluluklar halinde terk ettikleri tahmin edilmekle birlikte, atalarının Hindistan'dan ayrılma nedenlerine, yola çıkış tarihlerine ve birçok bölgeye göçlerinin ilk evrelerine ilişkin bilgilerin net olmadığı görülmektedir. Göç tarihi konusunda Çingene göçlerinin 5. ile 11. yüzyıllar arasında gerçekleştiği genel kabul görmektedir. Onların göç etmelerine neden olan etkenler hakkında çeşitli görüşler bulunmakla birlikte baskın görüş, bunun tek bir olaya bağlı olmayıp, yüzyıllara yayılan bir süreç olduğu şeklindedir (Marushiakova ve Popov, 2006: 13). Bunlar arasında yönetim kargaşaları, kıtlık, yerleşim alanlarına yapılan saldırılar, paralı asker olarak göçe zorlanmaları, salgın hastalıkların baş göstermesi gibi etkenler bulunmaktadır. Öte yandan Hindistan'daki göçlerin hepsi aynı anda değil görüldüğü üzere dönemsel olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca dönemsel göç durumları, bu grupların homojen olmadıklarını da göstermektedir.

Miller'e göre, Hindistan'dan yapılan ilk göçlerin başlangıcı konusunda farklı tarihler sunulmakta ve çoğunlukla M.S. 5. ile 10. yüzyıllar arasında göç hareketinin yapıldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Çingenelerin atalarının günümüzden yaklaşık 1000 yıl önce bu uzun yolculuğa başladıkları, Hindistan'dan çıkıp batıya doğru seyahat ettikleri ve 1300'lerde Güneydoğu Avrupa'ya ulaştıkları (2013: 1), nedeni belli olmayan Avrupa yolculuğuna ise İran, Ermenistan ve Türkiye üzerinden farklı zaman ve dalgalarla göç ettikleri tahmin edilmektedir (Lewy, 2000: 78). Ancak Avrupa'da, kabul görmedikleri için yerleşimlerine 15. yüzyılın ilk çeyreğine kadar izin verilmeyen Çingenelerin, göçer bir şekilde yaşamlarını idame ettirdikleri bilinmektedir (Ringold, 2000: 8-9; 2003: 14).

Filolojik bilgiler ışığında Çingene göçleri, göçlerin zamanı ve dilsel bağlantıların etkisiyle üç ana kol şeklinde gerçekleşmiştir. Birinci göç dalgasında yer alan Dom'lar güneybatıya yönelerek zamanla Suriye ve Filistin'e, bunların bir bölümü buradan Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya geçmiştir. İkinci göç dalgasında yer alan Lom'ların kuzeye yönelerek Kafkaslar'ın güneyindeki topraklara, Ermenistan ve Gürcistan'a yerleştiği, ancak bazı araştırmacıların bu güzergâhın tarihsel ve dilbilimsel verilerden yoksun olduğunu belirtmişlerdir. Üçüncü ve son göç dalgasında bulunan

⁵ Macaristanlı bir rahip olan Istvan Vali bu ilişkiyi, 1753 yılında Leiden Üniversite'sinde Hindistan'ın Güneybatı kıyısından, Malabar'dan gelen üç öğrenciyle görüşmeler yapmış, onlardan öğrendiği sözcüklerle bin kelime bir sözlük oluşturmuş ve Macaristan'a döndüğünde oradaki yerel Çingene halkının bu sözcükleri anladığını saptamıştır (Fonseca, 2002: 100).

Rom'lar önce küçük Asya ve Balkanlara, oradan da Orta ve Batı Avrupa'ya kadar yerleşimlerini sürdürmüşlerdir (Marushiakova ve Popov: 2006: 14-15; Willems, 1998; 305-308).

Kısaca ifade etmek gerekirse Çingener için göçün önemi büyüktür. Öyle ki göç kültürün idamesi, grup içi dayanışmanın canlı tutulması ve geçim kaynaklarına ulaşmada önemli rol oynamaktadır. Hatta günümüz Türkiye'sinde yerleşik hayata geçen Çingene gruplarının göçer yaşam tarzlarından büyük ölçüde taviz vermemeleri, onların bir yandan dışlanmalarına neden olurken, diğer yandan kültürlerini korumalarına yardımcı olmaktadır. Göçer yaşam tarzı adeta kültürel kodlara işlenmiş ve göçerlik, Çingener için nesilden nesile süregelen-süregiden bir kültür haline gelmiştir.

Çingenerin dilleri, seyahat ettikleri yollar boyunca etkilenmiş ve bugün beş kıtada konuşulan Çingene dili farklı lehçelere ayrılmıştır (Soravia, 2014: 2). Çingene lehçelerindeki farklılık, Çingenerin göç yollarının farklılığını da yansıtmıştır (Williams: 1994: 1). Bu durum, Çingenerin geçtikleri yörelerin/bölgelerin dillerinden aldıkları kelimelerle kendi dil zenginliklerini oluşturduklarını gösterir niteliktedir. Bugün, bin yıldan uzun bir geçmişe sahip olup, tek biçimciliği destekleyecek herhangi yazılı bir modele sahip olmayan Çingene dilinin, tek ya da standart bir biçimi yoktur. Sorunun kaynağı, Çingenecenin okuryazar olmayan bir halkın dili olup, onu yazıya dökülecek ortak girişimlerin yetersiz olmasıdır.

Konuyu Türkiye açısından ele alacak olursak; Çingenerin kendi aralarında kullandıkları dillere "Romani", "Romanca", "Romnice" veya "Mangosar" adı verilmektedir. Ancak bu dil tüm Türkiye Çingeneri tarafından bilinen ortak dil olmaktan çok, Batı Roman kolu tarafından konuşulan ve daha çok yerel dillerle bütünleşmiştir. Anadolu Çingeneri arasında konuşulan özel diller ise Romanca ile kısmen bir benzerlik gösterse de ayrı bir karakter taşımaktadır. Yerli halk arasında, Karaçi ağzı, Poşa ağzı, Abdal ağzı, Teber ağzı gibi isimlerle yer alan Anadolu Çingeneri, son derece karmaşık bir dil yapısına sahiptir (Duygulu, 2006: 26). Buna göre, Anadolu'daki gezgin/konar-göçer Çingene grupları arasında dilin asimilasyona uğradığı görülmektedir. Çingenece kelimeler Kürtçe, Türkçe ve Farsça ile birlikte kullanılıp, bazen de bu bileşimlere ön ve arka ekler de katılarak gizli diller meydana getirilmektedir. Türkiye'nin doğusundaki Poşalar tarafından konuşulan, Ermenice'nin Çingene lehçesi bunlardan farklıdır (Andrews, 1992: 196).

Sonuçta, dil Çingeneri tanımada ve anlamada işlevseldir. Zira Çingene dilinin kökenine dair bilgiler, derinlemesine lehçe-diyalekt biçimleri ile bölgesel dil karşılaştırmaları, göç, köken ve yaşam tarzlarındaki çıkarımları mümkün kılmaktadır.

1.2. Çingeneliğin İnşasında Çeşitli Dışla(n)ma Biçimleri ve Dışlamaya Zemin Hazırlayan Bazı Faktörler

Tarih sahnesine çıktıkları ilk andan bu yana, gerek fiziksel özellikleri, gerekse yaşam biçimleri, Çingenerlere merak ve kuşkuyla bakılmalarına; ayrıca haklarında ortaya atılan anlatılar, mitler vs. Çingenerin hemen hemen tüm ülkelerde toplumsal sorun ve tehlikeli insanlar olarak görülmelerine neden olmuştur (Lucassen, 1998; Fraser, 2005). Çingenelik, bu merak ve kuşkuyla beslenip ortaya çıkan söylenceler çerçevesinde şekillenmiştir.

Bu bağlamda, Çingener kendi kimliklerini paylaşmayan toplumsal, kültürel çevrelere yabancılaşma eğilimindedirler. Bu yabancılaşmayı arttıran kavramlardan biri "öteki" kavramıdır. Zira ırk, etnisite, din, mezhep, hemşehrilik, aşiret, akrabalık, cinsiyet gibi etkenlere göre durumsal olarak biçimlenen "öteki" kavramı farklı olmayı ifade ettiği gibi potansiyel ya da fiili düşmanlığı da ifade edebilir (Schnapper, 2005: 24-43; Aydın, 2002: 661). Dolayısıyla geçmişte "Öteki", anlam olarak bizden olmayı ya da en azından bizden farklı olanı ifade etmekten ziyade, günümüzde öteki, bünyesinde sosyal dışlanma, öğrenilmiş çaresizlik, sembolik şiddet, soyutlama, damgalama, yabancılaştırma, ayrımcılık vb. kombinasyonları barındırmaktadır. Bu tür durumlarda ötekinin kendini gizlediğini belirten Mollaer (2006), Öteki'nin yaşamını toplumsal yaşamın kısıyında ve sessizliğinin içinde sürdürdüğünü belirtir. Gizlenmek/görünmezlik, öteki olmanın dayanılmadığı

hallerde deneyimlenen bir toplumsal varoluş halinin yansıması olarak açığa çıkar. Bu durum Çingenelerin kimliklerini gizlemeleriyle yakın ilişkilidir. Zira Çingenelerin dışlanmamak, ötekileştirilmemek ve türlü etiketlere maruz kalmamak için kimliklerini gizleyip toplumsal yaşama dâhil olma çabaları bunu anlatır niteliktedir. Olumsuz şekilde inşa edilen Çingene kategorisi, Çingeneler tarafından sahiplenilmeyen bir duruma bürünmektedir.

Çingene sözcüğünün olumsuz çağrışımlarına dikkat çeken Okely; Çingene olmayanlarca betimlenen Çingene imgesinin, çoğunlukla özgür, vahşi ve doğaya yakın olma gibi özelliklerin sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak belirlediğini ifade etmiştir (1983: 2). Çingene teriminin, yerel örneklerde ve Türkiye özelinde önyargıları besleyen ve dışlayıcı/aşağılayıcı bir anlama tekabül etmesi (Özateşler, 2013: 14), Çingeneliği anlamada ve anlamlandırmada büyük önem taşımaktadır.

Hancock, Çingeneler hakkında ileri sürülen mesnetsiz bilgilerin, Çingeneliğin inşasında etkili olduğunu belirtmiştir. Zira renk önyargısı, esmerliğin bazı dinlerde günahla ilişkilendirilmesi, Çingene olmayanlarla ilişkilerin kopmasına yol açmış ve Çingenelere karşı çıkarılan yasalar bu çerçevede şekillenmiştir. Ahlaksızlık ve kanunsuzlukla itham edilen Çingeneler(Hancock, 1995: 1;) için Çingeneliğin inşası da bu önyargılardan beslenerek günümüze kadar gelmiştir. Toplumun yeteri kadar bilgi sahibi olmadığı ya da yanlış bilgi edinerek karşı tarafa takındığı olumlu veya olumsuz tutumlar, önyargıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu anlamda, Çingeneliği tanımlayan farklı kategoriler ve Çingenelere yönelik önyargıların oluşumunu tetikleyen olgular (imge, olumsuz yargı, efsane, yaşam tarzı vs.) Çingeneliği anlamada işlevsel sayılabilir. Özellikle esmer tenli oluşları, renkli giyim tarzları, dilleri, müziğe düşkün olmaları, dansları, kendilerine özgü mesleklerle ve genel olarak marjinal kültürleriyle bilinen Çingeneler, Çingene olmayanlar tarafından olumlu ve olumsuz özellikleriyle anılmışlardır. Nitekim Williams (1994: 2)'a göre, geçmişten günümüze Çingeneler farklı yaşamları ve farklı yerlerden gelmelerinden dolayı evrensel olarak davetsiz misafir ve yabancı olarak görülmüşlerdir.

Çingeneliğin inşasında ve devamında, onlara karşı üretilen negatif önyargıların, onları sosyal hiyerarşinin en altına yerleştirdiğini ileri süren Gökçen ve Öney (2008: 129)'e göre, “toplumun çoğunluğu tarafından Çingenelere atfedilen ve Çingenelerin en hafifinden, ‘hercai’, ‘tasasız’, ‘dans-müzik-çiçek’ üçgeninde ‘günlük yaşayan’, ‘yüzeysel’, ya da daha da ileri gidilerek ‘suçlu’ ve ‘ahlaksız’ insanlar olduğuna ilişkin basmakalıp fikirler, gerek medya gerekse farklı alanlarda sürekli tekrarlanmakta ve toplumsal basmakalıp yargılara yol açmaktadır”. Zira bir sosyal etkileşim çıktısı olan önyargılar, birey ve grupların birbirlerine bakışı veya kapalılığı ile üremekte ve karşılıklı suçlamalara neden olabilmektedir (Kolukırık, 2005: 52). Kapalı toplumsal özellikleriyle Çingenelere yönelik çok boyutlu ve derin dışlama pratiklerinin bir Çingenelik algısı inşa ettiği görülmekte; karşılıklı olumsuz yargıların oluşması da bu süreçte ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak Çingenelik, sadece etnik kategorizasyon bağlamında değil, sosyal dışlanmanın ve beraberinde getirdiği damgalamanın sonucu toplumda aşağı bir statüye denk düşen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çingeneliğin inşasında, Çingene olmayanlar tarafından “kirli olma, temiz olmama” önyargısının etkili olduğu ileri sürülebilir. Bu açıdan kirlilik Gaco ile Çingene arasındaki keskin ayrılığın şeklini çizen, etnik sınırları güçlendirip dışa vuran kültürlerinin temelini oluşturan bir şey olarak ortaya çıkar (Fraser, 2005: 209). Damgalanmanın önemli kategorilerinden biri olan kirlilik algısı, Douglas'a göre, toplumdaki bireyleri denetleyip toplumsal düzeni sağlamada işlevseldir. Bu bağlamda kirlilik, gerçekte var olan bir şey olmakla birlikte, kasten de üretilebilir (Douglas, 2005). Bu durum Çingene olmayanlar arasında, Çingenelerin yaşadıkları mekânlar, yiyecekleri, eşyaları ve hatta bedenleri ve ruhları kirli olarak zikredilir (Fraser, 2005: 209). Dolayısıyla Çingeneliğin inşasında Çingene'yi kirlilik ve tehlikelilik ile ilişkilendirme mekanizması oldukça etkilidir. Hatta Çingeneliğin yeniden üretiminde etkili olan kirlilik algısı, Çingenelerin sosyal sınırlarının belirlenmesi, toplumdan izole yaşamaları, yabancı konuma indirgenmeleri gibi birçok konuyu anlayabilmek açısından önemlidir.

Çingeneliğin inşasıyla ilgili yapılan araştırmalar, önyargı faktörünün etkisini doğrulamaktadır. Nitekim Adaman ve Keyder (2006: 109)'in altı şehirde yaptığı bir araştırmada katılımcılardan şu cümlelerin tamamlanması istenmiş, "Çocuğumun annesi/babası [.....] olan bir çocuk ile arkadaş olmasını önlerdim" ve şu seçeneklerden birinin verilen boşluğa yazılması istenmiştir: eşcinsel, seks işinde çalışan, AIDS hastası, Çingene, alkolik, ruh hastası, eski hükümlü, değişik etnik kökene sahip, değişik dinden birisi. Katılımcılar tarafından "Çingene", seçeneği %76 gibi yüksek bir oranda seçilmiştir. Kolukırık (2005) tarafından üniversite öğrencilerinin Çingenelere ilişkin imgelerinin belirlenmesine yönelik yapılan bir araştırmada da, öğrencilere "Çingene"nin neyi çağrıştırdığına yönelik bir soru formu verilmiş ve elde edilen sıfatlar "Çağrışım Burcu" tekniğiyle analiz edilmiştir. En fazla frekans alan sıfatlar; hırsız, göçebe, eğlence ve falcı olmuştur. Bu bakımdan Çingenelere karşı örülmüş pek çok önyargının, onları kategorize etmede ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu tür önyargı mekanizmalarının, Çingeneliği inşa ettiği ve onların, Çingene olmayanlarla günlük etkileşimlerini sınırladığı söylenebilir.

Uluslararası Roman Birliği Başkanının, bir gazetecinin Çingenelere yönelik çok boyutlu kalıp yargıların nedeni hakkındaki sorusu üzerine dile getirdiği ifadeler Çingene imgesinin ortaya çıkışına dair genel bir fikir vermektedir: "Bütün Çingeneler tembeldir, hırsızlık yaparlar..." sözü maalesef kabul edilmektedir. Bugün bile İspanyol anneler, her ne kadar ırkçı olmasalar da çocuklarına yemek yedirirken "Yemeğini ye, yoksa Çingeneler gelip seni alacak" diye korkutmaktadır. Böylece toplumda bu yönde korkular ve davranışlar varlığını sürdürmektedir" (Euronews, 2014). Ayrıca putperestlikle suçlanmaları da Çingenelere dair önyargıların pekişmesine yol açmıştır. Tembel, işe yaramaz, kirli, ahlaksız, hilekâr, sihirbaz, büyücü, cadı, hain gibi önyargılar Çingeneliğin oluşmasına neden olduğu gibi (Lewy, 1999: 57) kimliklerinin reddine de yol aç(mış)maktadır.

Martinez (1992: 11), Çingeneliğin inşasında Çingene yaşamı ve tiplerini üzerinde durarak Çingene tipini farklı yönlerden irdelemiştir. Zira renkli yaşamları Çingenelerin algılanma biçimlerini değiştirmekle kalmamış, onlara yaşadıkları yere ve döneme göre farklı imgeler yüklemiştir. "Rüya gibi güzel", "kâbus gibi korkunç" türünden imgeler, onların yaşadığı toplumdan uzaklaşmalarına neden olmuştur. Fiziksel özelliklerine, hatta tenlerinin renklerine varıncaya dek, kendilerine yakıştırılan imgeye uymaya çalışmışlardır.

Çingeneliğe yakıştırılan farklı algılamaların önemli nedenleri arasında sayılabilecek fiziksel görünüşleri hakkında Pittard, tipik Çingene halkının, bedenine göre oldukça uzun bacaklarıyla, ortalama Avrupa halklarından biraz daha uzun olduğu sonucuna varmıştır; başları büyük ölçüde dolikosefal ("uzun kafalı", yani oldukça uzun ve dar) bir yapıda olma eğilimindedir; siyah saçlara, küçükçe kulaklara, koyu renkli geniş gözlere ve uzun dar, düz burunlara sahiptir" (Fraser, 2005: 28- 29).

Benzer şekilde Merimee'nin Çingeneler hakkında verdiği gerek fiziksel görünüş, gerekse yaşam tarzları hakkındaki bilgiler, Çingeneliğin inşası hakkında fikir vermektedir. "Çingenelerin yüz ve beden özelliklerini tarif etmek, onları görünce fark etmekten daha zordur. Bin kişi içinde bile bu soydan bir insanı tanımak mümkündür. Renkleri çok yağızdır. Aralarında yaşadıkları ahaliden daima koyu renklidirler. Fark edilecek derecede çekik, iri, çok kara olan gözleri, uzun ve gür kirpiklerle gölgelenir. Erkeklerin çoğu endamlı, fidan boylu, çeviktir. Almanya'da Çingene kadınları genelde güzeldirler; İspanya Çingeneleri arasında ise güzeline seyrek rastlanır" (2004: 271). Ülkelerdeki farklı Çingene tiplerini üzerinde duran Merimee, ülkeler arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Ancak Çingenelik türdeş bir olgu olarak inşa edilmektedir.

Tarihsel süreçte Çingeneliğe yönelik olumsuz içerimlerden biri de Fonseca (2002; 256)'nın belirttiği üzere "casus" olarak nitelendirilmeleridir. Özellikle Avrupa'da Türkler lehine casusluk yaptıkları nedeniyle, Çingenelerin manevi baskı ve zulüm görmelerine ve bu çerçevede algılanmalarına yol açmıştır.

Çingeneliğin inşasında etkili diğer bir faktör, toplumun aynası ve kolektif bilincin ürünleri sayılabilecek edebi eserlerdeki Çingene imgesi ve önyargısıdır. Örneğin, Osman Cemal Kaygılı'nın 1935 yılına ait "Çingeneler" adlı kitabında, Çingeneleri tanımlama biçimi bunlardan biridir: "Çingene, insanın tabiatına en yakın kalan cinstir. Zannedilir ki, bu tunç yüzlü ve fağfur (Çin porseleni) dişli kır sakinleri, beşeri şekle istihale etmiş bir takım yeşil ağaçlardır. Çingene bizzat bahardır. Çocukluğumda gördüğüm bahardan bugün hatırımda kalan hayal; yeşil, kırmızı, sarı şalvarlar giymiş, şarkı söyleyen ve el çırpan bir alay genç ki içinde tahta zurna çalıp bu musikinin vahşi kahkahaları ardından müşabih akisleriyle vadileri inim inim inleyen genç bir Çingenedir" (Kolukırık, 2005: 58; Kaygılı, 2011: 5). Birçok eserde Çingenelerin eğlence merkezli bir yaşam temelinde ele alınmaları ve Çingenelerle ilgili negatif bilgilerin olumsuz imajlar üretmesi, önyargıların derinleşip kalıplaşmasına yol açmaktadır. Türkiye'de Çingenelerin gündelik dildeki algılanış biçiminde ilk dikkati çeken 'Çingene' sözcüğü, çeşitli sözlüklerde yer alan "Çingene kavgası", "Çingene parası", "Çingen Çingene çatmayınca kasnak boğaza geçmez", "Buçuk millet", "Çingene düğünü", "Çingeneleşmek", "Çingene borcu", "Çingene pazarlığı" gibi tanımlama ve nitelermeler Çingenelere yönelik kalıpyargı ve önyargıları pekiştirici işlev görmektedir (Aşkın, 2012: 12).

Dolayısıyla çeşitli imgelemler vasıtasıyla örülen "Çingenelik", Çingeneleri ikili bir yapı içinde algılamayı teşvik etmektedir. İlk olarak toplumsal ahlaka aykırı davranışları (hırsızlık, dolandırıcılık, fuhuş, kumar vs.) sergileyen insanlar olarak tanımlanan Çingeneler, bu yapının ilk ayağını oluşturmaktadır. Günah keçisi olarak görülen Çingenelere modern olmayan, dini ve milli kimliğin içine almadığı sıfatlar atfedilmesi bu yapının oluşumunda etkili olmaktadır. İkinci olarak da genellikle Çingenelerin medyadaki sunumlarında ortaya çıkan eğlenceyi seven, günlük yaşayan kaygısız insanlar olarak tanımlanan Çingeneler bu yapının ikinci ayağını oluşturmaktadır. Türkiye'deki Çingene imajı bu ikili yapı içinde belirlenmektedir. Günümüzde Çingeneleşmek, Çingene gibi olmak deyimleri ile kastedilen stereotipler, kullanılan duruma göre, hem korkulan hem de özenilen bir grup olarak bu ikili yapı içinde konumlanmaktadır (Solmaz, 2005: 2).

Çingenelerin hâkim kültürdeki imgesi genellikle gazetelerde, dergilerde ve televizyonda "farklı kültüre ait" bir fotoğraf ya da "renkli bir panorama" (Bayraktar, 2011: 124), ya da "olumsuz özellikleri öne çıkan" olarak lanse ettirilir. Dolayısıyla yazılı ve görsel medyada Çingenelerin yanlış tanıtılması, aşağılayıcı dışlayıcı, suçlayıcı yazıların yazılması, "yakıştırmalı" söz ve kıyafetlerin kullanılması Çingeneliğin inşasında etkilidir. Çingenelerin medyada sunumlarında, daha çok ön plana çıkan eğlence, dans ve çiçek üçgeninde ele alınması ve buna göre, Gırgıriye, Darbükatör Baryam, Cennet Mahallesi, Roman Havası, Ağır Roman gibi dizi ve filmlerde anlatılan müzik, dans, dansözlük, alkole düşkünlük, kavga, gayri-resmi yollardan para kazanma ve argo içerikli üsluplar hâkim gruba Çingene imajının yanlış tanıtılmasında etkili olmaktadır.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğünde *çingene* (ç küçük), "Genellikle argo konuşan, falcılık yapan, yaban otları satan, kimi kez de çalgıcılık yapan, seyrek görülen bir tip" ve "kötü kılıklı, esmer kadın tipi" olarak tanımlanırken; *Çingene* (Ç büyük) 1. Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, Çingen, Kıpti. 2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti (www.tdk.gov, 2013) olarak tarif edilmiştir. Yine rüya tabirleri kitabında, rüyada Çingene görmek; para kaybı, eğlence, iftira, dedikodu (www.ruyatabirleri.gen.tr) gibi olumsuz nitelermelere karşılık gelmektedir. "Çingene"nin böyle tanımlanması Çingeneliğe yönelik yerleşik toplumsal önyargılara işaret etmektedir.

Sonuçta kapsamlı bir ayrımcı kategori olan "Çingene", Özateşler (2016: 50)'in de belirttiği gibi ırkçı stereotiplerde standart olarak görülebilir ve varlığını ayrımcılığa uğrayan asıl öznenin bağımsız olarak sürdürebilir. Bu nedenle "Çingene" çeşitli durumlarda aşağılayıcı ve ayrımcı bir kavram olarak etkili bir biçimde kullanılabilir. Böylesi bir nitelik genellikle, çağrışım zinciriyle temellendirilen ileri aşamadaki yerleşik olmayan, düzensiz, geleneklere uymayan, pis, hastalık bulaştırıcı, patolojik vb. aşağılayıcı stereotipleri de bir araya getirir.

1.3. Çingeneliğin İnşasında Mitler-Efsaneler ve Söylenceler

Dünyanın birçok yerinde yaşayan Çingenelerin konumunu açıklamak için birçok mit ve efsane yaratılmıştır. Bu açıdan Çingene kimliğinin inşasında mitlerin önemli yer tuttıkları ve Çingeneliği anlamada işlevsel oldukları kabul edilmektedir. Göçebe kültürün yarattığı efsaneler üzerinden geliştirilen söylemler, Çingene kimliğinin önemli bir kurucu unsuru olarak kabul edilmektedir. Zira Çingene kültürü gerçeklik ve kurgu arasındaki karşılıklı bir etkileşimin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, gerçekliliğin mistikleştirilmesi, Çingene anlatılarında sıkça başvurulan metaforlarda kendini göstermektedir (Yolcu, 2012: 185).

Çingenelerin kökenlerine ve göç yollarına ilişkin belirsizlikler bu tür efsane veya söylencelerin ortaya çıkmasında ve yayılmasında etkili olmuştur. Çingenelerin kendilerini Çingene olmayanlarla karıştırmaktan kaçınmaları nedeniyle, kendileri ya da başkaları tarafından yaratılan bu efsaneler, çoğu zaman Çingeneler tarafından da sahiplenilmiştir (Sway; 1988: 39). Örneğin, Hindistan'dan ayrılmaları İran Şahı Behram Gur⁶ öyküsü ile başlamıştır.

Diğer bir deyişle bir azınlık grubu ayırtırmak için kullanılan en önemli araçlardan biri, hâkim grubun türettiği mitlerdir. Bu mitler yerel ve baskın olanın değerleri üzerinden tersten inşa edilir. Çingenelere toplum tarafından yüklenen “ahlaksız” ve “uğursuz” gibi küçültücü ifadeler, Çingenelerin üzerine kurgulanan anlatılarla/mitlerle pekiştirilmiş ve kendisine “meşru” bir zemin kazandırmıştır (Bozkurt, 2004: 36). Çingene etnisitesi ve etimolojisi üzerine anlatılan bir mit bunun en somut örneklerindedir: Mitolojik söylence, Hz. İbrahim'in, Nemrut ve yandaşları tarafından ateşe atılması esnasında mancınığın çalışmaması üzerine Cin ve Gan adlı kardeşlere zina yaptırıldığı, böylece meleklerin Hz. İbrahim'i koruyamadıklarına inanılmaktadır (Aksu, 2006: 27). Bu mesnetsiz söylenceye göre; hem Çingene isminin ortaya çıkmasının etimolojik kökeni hem de Çingenelerin göçebe hayatı sürmeleri, yoksullukları, dışlanmaları gibi birçok olumsuzluğun nedeni bu sayılabilir.

Hristiyan mitolojisinde Çingenelerin her türlü kötü işleri yapabileceğine inanılmaktadır. Hristiyan dünyasında Çingenelerle ilgili yaygın olan bu mitlerden biri; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde kullanılan çivilerin Çingeneler tarafından imal edilmesinden dolayı Tanrı, yazıyı bütün insanlara bahşederken Çingene halkından esirgemiş olmasıdır (Berger, 2000: 14). Ancak sözü edilen mit, Çingenelerin yazılı bir kültür oluşturamadıklarına cevap teşkil eder gibi görünse de, mit olduğundan dolayı bu doyurucu bir açıklama değildir. Onun içindir ki, bu durumu Çingenelerin hayat felsefesindeki tarihsizlik anlayışlarında aramak gerekir (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2009: 111).

Hindistan Çingene gruplarından Richi Çingenelerinin Hindu tanrısına adanmış bir kurbanı yedikleri için lanetlendikleri; böylece Hindu inancında kirli kabul edilen işleri yapmak zorunda olduklarına inanılır. Yasak yiyeceklerin kullanımından dolayı lanetlenme olayına Afganistan'daki Jat Çingeneleri için üretilmiş anlatılara da rastlamak mümkündür (Zene, 2007: 259-260).

Çingenelere göre ise, kendileri atalarının işlemiş olduğu bir suçtan dolayı lanetlenmişlerdir. Sözde bu suç -ensest ilişki- sebebiyle, bir kavim, liderini ve taraftarlarını kovmuştur. Büyük bir

⁶ “Öykü, İran Şahı Behram Gur'un, tebaasını eğlendirmek amacıyla Hint Kralından ud çalmada usta, erkek ve kadın çalgıcılardan oluşan yaklaşık 12 bin Lûri (İran'da bulunan bir Çingene kavmi) bir müzisyen topluluğunu gönderme isteği hakkındadır. Firdevsi'nin Şehnamesi (Krallar Kitabı-1010), “Behram Gur tarafından Hint Kralı Shangul'a müzisyensiz içiyor, zenginler bu durumu tasvip etmiyor. Lütfen Luriler arasından, lavta çalacak on bin kadın ve erkek seçip bana gönderin.” Behram Gur, tarımla uğraşan fakirlere müzik yapsınlar diye Lurilere buğday, sığır, eşek verdikten sonra onları krallığının çeşitli vilayetlerine göndermiştir. Bir yıl içinde Luriler hem buğdaylarını hem de sığırlarını tüketmişti. Hükümdar bu müsrifliklerinden dolayı onları azarladı sonra da huzurundan kovdu, ama kovarken kesin bir dille eşeklerini alıp bütün eşyalarını bu eşeklere yüklemelerini, şarkıları ve çalgılarıyla geçinmelerini ve her yıl ülkeyi boydan boya gezip, zenginlerle fakirlerin gönüllerini coşturacak şarkılar söylemelerini buyurdu. Luriler, şimdi bu fermana uygun olarak dünyayı dolaşip iş ararlar. Bazen köpekler ve kurtlarla arkadaşlık eder ve gece gündüz yollarda hırsızlık yaparlar. Bu öyküler, 5. ve 11. yüzyıllar arasında farklı zamanlardaki göçlerin Hindistan'dan İran'a ve buradan batı ve güney olmak üzere iki güzergâhta gerçekleştiğini göstermektedir (Berger, 2000; Tietze, 2002; Fraser, 2005).

büyücü, bu kovulanlara; “Sonsuza dek yeryüzünde dolaşıp dursunlar, geceledikleri bir yerde ikinci kez konaklamasınlar, su içtikleri bir kaynaktan ikinci kez içmesinler, bir yıl içinde aynı nehirden iki defa geçmesinler” diyerek korkunç bir biçimde lanet etmiştir (Berger, 2000: 39).

Yine Çingenelere ait olan bir söylenceye göre; refah ve huzur içerisinde yaşayan Dom Krallığı, Brahmanlar tarafından işgal edilmiştir. Bundan dolayı dünyanın sürekli savaş halinde olduğu ve bu savaştan kurtulmanın, refah ve huzurun tekrar gelmesinin Çingene olmayanların (Gaco), Çingenelere (Domlara) diğer insanlar gibi davranmayı öğrenmeleriyle mümkün olabileceği inancıdır (Mezarcıoğlu, 2010: 100-103).

Diğer bir efsaneye göre, Çingenelerin Hz. Davut Peygamberin soyundan gelen demirciler olduğu, sözde Hz. Muhammed’e (s.a.v.) nankörlük ettikleri ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i yalnız bırakıp kaçıktıkları ve onların katledilmelerine göz yumdukları için Allah Çingeneleri kadın seviyesine indirmiştir. Bu yüzden ata değil eşeğe binebilmektedirler (Mezarcıoğlu, 2010: 101). Bunlar gibi onlarca efsanede ilginç olan nokta, bu söylencelerin ve efsanelerin önyargılarla örülmüş olduğudur.

Çingenelere ait anlatıları dini ekseninde ele alan Berger (2000: 12-13), eski literatürde Çingenelerin inanç ve dinine ayrılmış olan ve sürekli tekrarlanan iki düşünce olduğunu belirtmektedir. Birincisi Çingenelerin herhangi bir dini yoktur, ikincisi içinde yaşadıkları toplumun dinine mensup olmalarıdır. Dini yaşamları çerçevesinde Romanya ve Macaristan’da yaygın olan bir efsaneye göre; vaktiyle Çingenelere ait kilisenin domuz yağından inşa edildiği ve daha sonra köpekler tarafından yenildiği şeklindedir. Onların “dinsiz” oluşu, misafir oldukları halkların kendilerine zulmetmesine ve bundan ötürü kendilerine zorunlu olarak sağlam inançlı birer Hristiyan ya da Müslüman süsü vermelerine yol açmıştır. Bu tarihsel ve sosyal-dinsel koşullar, Çingenelerin aşırı, hatta neredeyse tabu diyebileceğimiz bir dikkat ve ürkeklikle dışarıdan herhangi bir kimseye kendi toplumsal ya da düşünsel, özellikle de dinsel gelenekleri konusunda açılmaktan sakınmalarının önemli bir nedenini oluşturur.

SONUÇ

Çingenelere, yaşadıkları toplumlarda yaşam biçimleri, davranış şekilleri, fiziksel özellikleri ve kapalılıkları nedeniyle sürekli merak ve kuşkuyla bakılmış ve genellikle “tehlikeli insanlar” ve “toplumsal sorun” olarak değerlendirilmişlerdir. Yaşadıkları ya da misafir oldukları ülke ya da bölgelerde genelde olumsuz bir imaja sahip olan Çingenelerin uyumsuz, hırslı, dilenci, tembel, yalancı, ahlaksız, ensesti olumlayan insanlar olduklarına inanılabilmektedir. Bu nedenle yoğun dışla(n)ma pratiklerini deneyimlemişlerdir. Aynı zamanda Çingenelere yönelik damga, stereotip, önyargı, ötekileştirme, efsane, mit, söylence gibi mekanizmalar Çingeneleri yaşadıkları toplum içerisinde sınırlayıcı, belirleyici ve kategorileştirici bir yapıya büründürmüş ve “Çingenelik”in inşasında büyük rol oynamıştır.

Çingeneliğin oluşumunda ve devamında ortaya atılan birçok mit ve efsanenin etkili olduğu görülmektedir. Çingenelerle ilgili olumsuzlamalara yol açan bu tür söylenceler, Çingeneliğin negatif içerimlerine işaret etmekte ve önyargıların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Dikkate değer olan ise, bu efsane ve mitlerin her ülkede benzer biçimde ortaya çıkması ve negatif içerimlere sahip olmasıdır.

Öte yandan haklarındaki mit ve efsaneler, Çingene ve Çingene olmayanlar tarafından üretilmekte, kabul edilmekte ve Çingeneliğin inşasında etkili olmaktadır. Yani Çingenelik, Gaco kadar Çingene açısından da mit ve efsaneler üzerinden üretilmektedir. Çingenelerin, kendileri hakkında ortaya çıkan mitlere inanmaları, yanı sıra, toplumca olumsuz kabul edilen davranışlar sergileyebilmeleri, dilencilik yapabilmeleri ve suç işleyebilmeleri gibi faktörler Çingene imajını olumsuz etkilemektedir. Yani Çingene olmayanların, Çingeneliğin inşasında kullandıkları dilenci, tehlikeli, normsuz gibi parametreler, aslında Çingeneler içerisinde sosyal düzene aykırı davranan ve suç işleyen (özellikle hırsızlık) bir kısım insan tarafından da pekiştirilmektedir.

Toplumda Çingenelere yönelik pejoratif sıfatların, Çingenelik damgasına yol açtığı ve Çingenelerin bu damgayla anılmak istemedikleri ileri sürülebilir. Zira damgalanmayla birlikte oluşan Çingenelik, Çingeneler için tüm sorunların ana kaynağı haline gelmektedir. Ancak Çingeneler bir yandan bu şekilde ortaya çıkan “Çingene” imgesini büyük oranda kabullenirken diğer yandan bu tür pejoratif imgelerle anılmaktan kaçınılmaktadırlar.

Esasen “Çingenelik”, özsel bir nitelik olmaktan çok meslek, fiziksel görünüş, çeşitli dışla(n)ma pratikleri, anlatılar ve söylenceler temelinde inşa edilmekte, kamusal alanda yeniden üretilmektedir. Bu nedenle Çingenelik, Çingenelerde bile çoğunlukla istenilmeyen bir konuma indirgenmektedir.

Yerli halk tarafından Çingeneler, göçebe bir topluluk olarak algılanmakta iken, Çingene yaşam biçimi olarak kabul edilen Çingenelik ise türlü olumsuzluklara denk düşen özellikleri ile dikkati çekmektedir. Yani Çingenelerle ilgili efsane ve mitlerde, Çingenelerin kendi çıkarları uğruna göze alınmayacak derecede ilkesiz davranacakları ve örneğin ensesti olumlayan, ahlaksız, hırsız vb. olumsuz konularına vurgular ön plana çıkmaktadır. Ancak bu tür söylenceler, Çingeneleri içe kapanmaya zorlayarak kültürlerinin korunmasına da imkân sağlamaktadır. Zira kapalı olmak, aynı zamanda yeni jenerasyonun asimilasyonunu engelleyici bir işleve de sahiptir.

Çingeneliğin olumsuz algı ve önyargılarla karmaşık bir hal alarak zihinlere yerleşmesi, aslında Çingeneler hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Zira yabancılıkları onlar hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olunmadığına da işaret etmektedir. Çingenelik, Çingene olanlar ve olmayanlar arasındaki günlük etkileşimlerde sosyal mesafeyi arttırıcı bir etkiye sahiptir. Hatta Çingene ve Çingene olmayan arasındaki ilişkiler bu şekilde azaldıkça, önyargılı söylencelerin kalıplaşarak kalıcılık kazandığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006), “Türkiye’de Büyük Kentlerde Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, European Commission, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (E.T: 20.12.2013).

Aksu, Mustafa (2003), Türkiye’de Çingene Olmak, İstanbul: Ozan Yayıncılık,.

Andrews, Peter Alford (1992), Türkiye’de Etnik Gruplar, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul: Ant Yayınları.

Asseo, Henriette (2007), Çingeneler: Bir Avrupa Yazgısı, Çev. Orçun Türkay, Yapı Kredi Yayınları.

Aşkın, Umur (2012), “Çingeneler ve Sosyal Politika-1, Sosyo-Kültürel Alt Yapı”, Çalışma Ortamı Dergisi, Ocak - Şubat-ss.10-12, http://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/2012/02/calisma_ortami120.pdf. (E.T: 20.05.2014).

Aydın, Mustafa (2002), Siyasetin Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap.

Bayraktar, Özlem (2011), “Çingeneler Başka Dünyanın İnsanları”, Global Media Journal Turkish Edition Sayı:1(2) s.118-132.

Beynon, Erdmann Doane (1936), “The Gypsy in a Non-Gypsy Economy”, The American Journal of Sociology, Vol. 42, No. 3, Novp. 358-370.

Berger, Hermann (2000), Çingene Mitolojisi, Çev: Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Bozkurt, Tülin (2004), Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Clark, Colin (2013), “Counting Backwards: The Roma ‘Numbers Game’ in Central and Eastern Europe”, <http://www.radstats.org.uk/no069/article4.htm> s.1 (E.T: 7.10.2013).

Douglas, M. (2007). Safılık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi, Çev.: Ayhan, E., İstanbul: Metis Yayınevi.

Duygulu, Melih (2006), Türkiye’de Çingene Müziği Batı Grubu Romanlarında Müzik Kültürü, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Fonseca, Isabel (2002), Beni Ayakta Gömün –Çingeneler ve Yolculukları-, Çev: Özlem İlyas, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fraser, Angus (2005), Avrupa Hakları Çingeneler, İstanbul: Homer Kitapevi.

Fraser, Angus (2000), “The present and future of the Gypsy past”, Cambridge Review of International Affairs, 13/2, 17-3

Gökçen, S.; Öney, S. (2008), “Türkiye’de Romanlar ve Milliyetçilik”, E. Uzpeder, S.Özçelik, S. Danova ve S.Gökçen (der.), Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, İstanbul: Mart Matbaacılık.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk; Şükriye Pınar Yavuztürk (2009) , “Sulukule ve Çingeneleri”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:23, ss.107-134.

Hancock, Ian (2002), We are the Romani People, Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hancock, Ian (1995), “The Struggle for the Control of Identity”, Transitions Vol.4,No:4.

Kaygılı, Osman Cemal (2011), Çingeneler, İstanbul: Destek Yayınevi.

Kenrick, Donald (2006), Çingeneler, Ganj’dan Thames’e, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Homer Kitabevi ve Yay.

Kolukırık, Suat, (2005), “Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C.8, S.2, ss.52-71.

Kyuchukov, Hristo (2007), “Bulgar ve Türk Müslüman Romanlar’ın Tarihi, Kültürü ve Dili”, Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneler, (Editör: Suat Kolukırık), İstanbul: Simurg Kitapçılık Yay., ss.71-85.

Lewy, Guenter (1999), “The Travail of The Gypsies”, National Interest, Issue 57, Fall 1999, p. 78–86.

Lewy, Guenter (2000), The Nazi Persecution of the Gypsies, Newyork, Oxford University Press.

Lucassen, Leo (1998), “Harmful Tramps: Police Professionalization and Gypsies in Germany, 1700 – 1945”, Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio-Historical Aproach, (Editors: L. Lucassen, W. Willems, A. Cottaar) (74–93), London: MacMillan Press.

Martinez, Nicole (1992), Çingeneler, Çev: Şehsuvar Aktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi Dizisi.

Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin (2006), Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneler-Balkan Tarihinde Bir Katkı-, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Homer Kitabevi.

Merimee, Prosper (2004), “Carmen”, Türk ve Dünya Yazarlarından Çingene Öyküleri (Antoloji), Hazırlayan, Hasan Aydın, İstanbul, İnkılap Kitabevi.

Mezarcıoğlu, Ali (2010), Çingenelerin Kitabı, İstanbul: Cinius Yayınları.

Miller, Shirley A. (2013), “The Road to Porrajmos, The Gypsy Holocaust”, <http://www.geocities.com/Paris/5121/road-to-porrajmos.html>. (E.T: 15.12.2013).

Mollaer, Fırat (2006), “Görünmez Ötekiler”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5880, (E.T.05.04.2015).

Okely, Judith (1983), “The Traveller-Gypsies”, Cambridge University Pres, <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/82009478.pdf>, (E.T: 20.01.2013).

Özateşler, Gül (2016), Çingene: Türkiye’de Yaftalama ve Dışlayıcı Şiddetin Toplumsal Dinamiği, Çev: Didem Dinçsoy, İstanbul: Koç Üniv. Yay.

Özateşler, Gül (2013), “Avrupa’da Roma/Çingeneler Üzerine Sosyal Politikalar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, ss.13-34.

Ringold, Dena & Orenstein, Mitchell & Wilkens, Erica (2003), Roma in An Expanding Europe, Breaking The Poverty Cycle, Washington: A World Bank Study.

Ringold, Dena (2000), "Roma and the Transation in Central and Eastren Europe: Trends and Challenge", The World Bank, Washington D.C.

Schnapper, Dominique (2005), *Sosyoloji Düşüncesinin Özündü Öteki ile İlişki*, (Çev. Ayşegül Sönmezay), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.

Solmaz, Başak (2005), "Türk Çingenerinin Medyada Temsili ve Kimlik Süreci", İstanbul: II. Uluslararası Roman Çalışmaları Konferansı, 14-15 Mayıs 2005, Konferans Tebliği.

Soravia, Giulio (1984), *A Wandering Voice: The Language of The Gypsies*, <http://www.oocities.org/~patrin/language.htm> (E.T: 17.12.2014).

Sway, Marlene (1988), *Familiar Strangers: Gypsy Life in America*, Urbana: University of İllinois Press.

Tietze, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt: I*, İstanbul: Simurg Kitabevi.

Willems, Wim (1998), *In Search of the True Gypsy: From Englihtenment to Final Solution*, Londra: Routledge.

Williams, Patrick (1994), *The European Odyssey of The Gypsies on the Road*, Unesco Courier, Nowember, Vol.47,İssue 11.

Zene, Cosimo (2007), "Myth, İdentity and Belonging: the Rishi of Bengal/Bangladesh" *Religion*, 37 (4). pp. 257-281.

Yolcu, Serap (2012), "Devletsiz- Avrupa Çingeneri", *Roman Olup Çingene Kalmak*, (Der: Levent Ürer), İstanbul: Melek Yay., ss. 179-201.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54587853121a66.06204876 (E.T: 14.12.2014).

<http://www.ruyatabirleri.gen.tr/ruyatabirleri/yorum/1526/cingene.htm>(E.T:14.12.2014).

Euronews.com (E.T. 15.02.2014).